

אסרטיביות כמשאב אישי בדרך למימוש נישואים שוויוניים והוגנים: השוואה בין נשים לגברים*

עפרית שפירא-ברמן וקליר רבין

המאמר מדווח על מחקר שבחן אם משאבים אישיים, כגון מיומנויות אסרטיביות, משמשים גורם משמעותי בחיזוק ההיבט השוויוני של מערכת היחסים הזוגית. המחקר הבחין בין "שוויון" כמדד אובייקטיבי המתייחס לחלוקת הנטל בפועל לבין "תחושת ההוגנות" כמדד סובייקטיבי של בני הזוג, לאור העובדה כי גברים ונשים, כאחד, מסכימים כי חלקן של הנשים בעבודות הבית ובמטלות ההורות גדול יותר מזה של הגברים. במחקר השתתפו 92 זוגות נשואים, הורים לילדים אשר לפחות אחד מהם מתחת לגיל 6, ובו נמצא, בניגוד למחקרים אחרים, כי נשים תופסות גם מצב לא שוויוני, שבו חלקן בעבודות הבית ובטיפול בילדים גדול מזה של הגברים כמצב "הוגן". כמו כן נמצא קשר חיובי בין אסרטיביות לחלוקת תפקידים ול"הוגנות". הוזה אומר כי בני זוג אסרטיביים מחלקים ביניהם את הנטל בצורה שוויונית יותר ומדווחים על רמת הוגנות גבוהה יותר. לממצאים אלו הקשרים רבים לפרקטיקה של טיפול זוגי ושל עבודה אינדיבידואלית עם זוגות.

מבוא

על אף השינויים שחלו במעמד האישה ובדפוסי הנישואים מאז שנות החמישים, עדיין חלקן של הנשים בעבודות הבית ובטיפול בילדים גדול בהרבה מזה של הגברים (Gunter & Gunter, 1990; 1991; Rabin & Shapira-Berman, 1998; Shelton, 1990). שוויון בנישואים הוא אחד האתגרים במאבק לשוויון זכויות בין המינים, אך ההישגים בו פחותים מהישגי המאבק לשוויון זכויות בתחומי החוק או התעסוקה (McDermid, Huston, & McHale, 1990). השינוי העיקרי בחלוקת התפקידים בין בני הזוג בעקבות כניסתן המוגברת של נשים לעולם העבודה בתשלום הוא שהן עושות כיום פחות עבודות בית מכפי שנהגו לעשות בתקופה שתפקידן העיקרי היה עקרת בית. תפקידי הבעלים, לעומת זאת, לא השתנו משמעותית, וחלקם בעבודות

* תודה למר דב הראבן מהחוג לפסיכולוגיה באוניברסיטת בר-אילן על העיבודים הסטטיסטיים.

הבית ובטיפול המשפחה נשאר קטן יחסית (Pleck, 1997). שלטון (Shelton, 1990) טוענת כי את המטלות שהנשים אינן מבצעות, עושות עתה נשים אחרות בשכר, קרי, עוזרות בית, מטפלות וכדומה.

מאז שהוסצ'ילד (Hoschild, 1989) כתבה על 'המשמרת השנייה' שנשים מודרניות נאלצות למלא לאחר שעות העבודה הפורמליות שלהן, כלומר, טיפול בבית ובילדים, עסקו חוקרים רבים בשאלה מדוע הגברים אינם עושים יותר בבית ובחנו כיצד הנשים תופסות את המצב הלא שוויוני וכיצד הן מגיבות אליו. מאמר זה מתמקד בהבנת הדינמיקות של שוויון בנישואים ובשרטוט אחת הדרכים האפשריות להשגתו.

שוויון לעומת הוגנות

הרעיון שנישואים צריכים להיות שוויוניים או לפחות הוגנים הוא רעיון מודרני יחסית, והמושגים שוויון והוגנות קשורים זה לזה. שוויון מתייחס לסימטריות בחלוקת המטלות השונות (50/50 או 60/40), והוגנות מתייחסת לתפיסת פרופורציות סובייקטיבית של הפרט בין תשומות לתפוקות (Brehm, 1985). על פי תאוריית ההוגנות, כל אחד מבני הזוג משווה את השקעתו במערכת היחסים לתגמול שהוא מפקי ממנה. מכיוון שההשוואה אינה בין השקעת הבעל להשקעת האשה, עשוי אחד מבני הזוג להעריך את יחסי הנישואים כהוגנים גם אם השקעתו גדולה מזו של בן/ת זוגו, ובתנאי שתחושת התגמול שלו עולה בקנה אחד עם מידת השקעתו בקשר.

המושג הוגנות קיבל משנה תוקף בעקבות מחקרים שמצאו קשר חיובי בינו לבין איכות חיי הנישואים ושביעות הרצון של בני זוג מחייהם המשותפים (Rabin & Shapira-Berman, 1998; Ward, 1993). למרות קשר חיובי זה הן אצל גברים והן אצל נשים המחקרים מצביעים על הבדלים משמעותיים באופן תפיסת המושג אצל שני המינים. מחקרים אחדים מצביעים על כך שנשים תופסות מצב כהוגן, אם השקעתן שוות ערך מבחינה פרופורציונלית לתגמול שהן מפקיקות. לעומת זאת, גברים מצפים שהתגמול שלהם יהיה רב יותר ממידת ההשקעה שלהם בקשר (Barnett & Baruch, 1987; Davidson, Balswick, & Halverson, 1983; Rabin & Shapira-Berman, 1998; Thompson & Walker, 1989). לכן בעוד שבעבור נשים רבות הוגנות ושוויון עשויים לנבא איכות נישואים גבוהה יותר, גברים עשויים למצוא הבדל בין המושגים. במחקרה של שפירא-ברמן (1996) נמצא כי תחושת הוגנות אצל גברים ניבאה איכות חיי נישואים גבוהה יותר, להבדיל מחלוקת תפקידים שוויונית שניבאה איכות חיי נישואים נמוכה.

אסרטיביות כמשאב אישי בדרך למימוש נישואים שוויוניים והוגנים: השוואה בין נשים לגברים

הילר ופיליבר (Hiller & Philiber, 1993) טוענים כי כניסתן של נשים לעולם התעסוקה תרמה רבות לחלוקה מחדש של הנטל המשפחתי, מכיוון שעבודתן מחוץ לבית מאלצת בני זוג לארגן מחדש את חלוקת התפקידים הפנים-ביתית. עם זאת, השאיפה לחלוקה שוויונית-סימטרית של המטלות השונות עלולה להפוך מערכות יחסים מודרניות לשדה קרב ולהרחיב ולהחריף את הקונפליקטים סביב חלוקת הנטל. נאג'י (אצל Boszormenyi-Nagy & Kirshner, 1986), מחלוצי גישת הטיפול המשפחתי, היה הראשון שקשר את תאוריית ההוגנות עם טיפול קליני בבני זוג. לטענתו, לכל חבר במערכת היחסים יש 'חשבון' עם האחרים באשר למידת ההשקעה והתגמול, ובעיות זוגיות רבות הן תולדה של תחושת חוסר הוגנות. תומפסון (Thompson, 1991) טוענת, כי שני המושגים, הוגנות וצדק חברתי, רלוונטיים לנושא חלוקת תפקידים ולבחינת יחסי הכוחות הכלכליים בין בני הזוג. רבין (Rabin, 1996) מצאה כי כיום נשים רבות תופסות היעדר שוויון במערכת היחסים הזוגית כביטוי לחוסר צדק.

נראה כי אופן ההמשגה והתפיסה של בני זוג את ההוגנות או את השוויון בחלוקת התפקידים ביניהם חשובה להבנת דינמיקות הנישואים, וכי מושגים אלו יחסיים, תלוי תרבות וערכים חברתיים. העובדה כי נשים רבות מגדירות חלוקה א-סימטרית של מטלות משפחתיות כחלוקה הוגנת, ואילו אחרות תופסות את העול המוטל עליהן כלא הוגן (Rabin, 1996), מצביעה על אפשרות שההגדרה החברתית למושג הוגנות אינה ברורה דיה. למרות ההבדלים בחלוקת הנטל, לא מצאו רצ'לין (Rachlin, 1987) ופיטרסון (Peterson, 1990) הבדלים מובהקים בין הערכותיהם של נשים וגברים את מידת ההוגנות שביחסי הנישואים שלהם. בעקבות ממצאים אלו הביעה דה-וולט (Devault, 1990) את הטענה כי נשים רבות, המפנימות את התפיסות החברתיות על תפקידים 'נשיים', נוטות לחשוב כי הגדרת מערכת היחסים שלהן אינה הוגנת, ומשמעותה כי הן אינן ממלאות כראוי את תפקידן הנשי. לפיכך דה-וולט (Devault, 1990) טוענת כי נשים רבות יגדירו גם מערכת יחסים לא שוויונית כהוגנת.

הוסצ'ילד (Hoschild, 1989) ותומפסון (Thompson, 1991) טוענות כי נשים נוטות להעריך מערכות יחסים לא שוויוניות כהוגנות, משום שקבוצת ההשוואה שלהן הן נשים נשואות אחרות שמצבן נתפס בעיניהן גרוע יותר. לטענתן, אילו השוו נשים את מצבן למצבם של גברים נשואים, הן היו תופסות את מצבן לא רק כלא שוויוני אלא גם כלא הוגן.

זימרמן-שניידר ואדיסון (Zimmerman-Schnider & Addison, 1997) טוענים כי נורמות וערכים חברתיים, הקושרים בין ביצוע מטלות הבית וטיפול בילדים לאהבתה ולמסירותה של אישה לבעלה ולמשפחה, מקשים על נשים להביע את חוסר שביעות רצונן מחלוקת מטלות הבית והמשפחה. נראה כי נשים עלולות לחשוש שמא דרישותיהן ליתר שוויון בחלוקת המטלות או לחלופין הבעת חוסר שביעות רצון

מחלוקת התפקידים הקיימת, ייתפסו כחוסר מסירות למערכת הזוגית והמשפחתית, בעיקר כאשר הדבר נובע מרצונן להשקיע בעצמן ו/או בקריירה שלהן.

מיומנויות של ניהול משא ומתן כמשאב אישי

נשים וגברים כאחד נדרשים למיומנויות של ניהול משא ומתן כדי לקיים מערכת יחסים זוגית. היכולת לנהל משא ומתן היא משאב המשפיע על מידת כוחו של בן זוג במערכת היחסים. מחקרים מצביעים על קשר חיובי בין משאבים אישיים למספר המטלות המשפחתיות שבני זוג מבצעים ולסוג המטלות שהם מבצעים (Barnett, 1979; Beckman & Houser, 1994). המשאבים שנמצאו בעלי חשיבות הם: עבודת האישה מחוץ לבית, השכלה והכנסה. ככל ששעות עבודתה של האישה מחוץ לבית רבות יותר, בן זוגה ממלא מטלות רבות יותר בבית (Starrels, 1994). מחקרים על השכלה, הנמצאת בקשר ישיר עם הכנסה (Lin, 1997; South & Spitze, 1994), מלמדים שחלקן של נשים משכילות בעבודות הבית קטן יותר. ייתכן שזוגות בעלי רמות השכלה והכנסה גבוהות נוטים להעסיק בבתם אנשים שיבצעו במקומם את עבודות הבית השונות (מטפלת לילדים, עוזרת בית, גנן וכדומה), ובאופן זה קטן חלקן של הנשים בעבודות הבית, גם אם חלקם של הגברים לא משתנה משמעותית. הסבר אחר הוא כי נשים משכילות הן בעלות משאבים אישיים רבים יותר המאפשרים להן לנהל משא ומתן טוב יותר על חלוקת התפקידים בין בני הזוג. בכל מקרה נראה כי חלוקת תפקידים שוויונית אינה מבוססת רק על אידיאולוגיה והשכלה, כי אם גם על מיומנויות תקשורת בין-אישיות.

מיומנויות אסרטיביות כמשאב אישי

ליכולת לנהל משא ומתן ולכישורי התנהגות משקל חשוב ביכולתם של בני זוג לבסס אורח חיים הוגן שיעלה בקנה אחד עם צורכיהם של שני בני הזוג. נשים המאמינות כי 'מגיע להן' שחלוקת המטלות תהיה שוויונית, והן בעלות יכולת להעביר את המסר בצורה ברורה ולא פוגעת, יעבירו את המסר בבהירות לסביבתן. נראה כי התנהגות אסרטיבית, יכולתו של אדם להביע את רצונותיו ולהשיג את מבוקשו, עשויה להיות אחד המשאבים שיאפשרו לנשים לדרוש ולהשיג חלוקת תפקידים שוויונית והוגנת יותר ולשפר את איכות חיי הנישואים שלהן. על אף שהקשר בין אסרטיביות לשוויון

אסרטיביות כמשאב אישי בדרך למימוש נישואים שוויוניים והוגנים: השוואה בין נשים לגברים

בחלוקת תפקידים לא נבדק ישירות בשום מחקר, ישנם מחקרים המצביעים על קשר חיובי בין אסרטיביות לאיכות חיי הנישואים (O'Leary & Curley, 1986; Rosenbaum & O'Leary, 1981).

לינהאן ואיגן (Linehan & Egan, 1979) טוענות כי העניין שמגלים חוקרים וקלינאים בנושא האסרטיביות הושפע מהתנועות לזכויות האדם, ביחוד ממי שמתמקדות בזכויות נשים. אסרטיביות הייתה, בזמנו, חלק בלתי נפרד מהקבוצות להעלאת המודעות העצמית של נשים, והיא שימשה אמצעי לסייע להן להגביר את הבנתן בכל הקשור לדרכי התמודדות עם אירועי חיים שונים, להרגשותיהן ולתפיסות העולם שלהן. מאוחר יותר אימצו את הגישות האלה גם קבוצות שעסקו בשיפור כישורי חיים ובהקניית מיומנויות תקשורת. קאזאדין (Kazadin, 1984) ובלק, הרסן וקאזאדין (Bellack, Hersen, & Kazadin, 1985) מתארים רצף של התנהגויות הנע מטיפוס לא אסרטיבי, המגלה קושי לסרב לבקשות המופנות אליו גם אם הן אינן הגיוניות, המתקשה להביע רגשות, חיוביים ושלייליים כאחד, ועד הטיפוס האסרטיבי, המסוגל להביע רצונות, צרכים ואף דרישות שאינן על חשבון הזולת. חשוב להבחין בין טיפוס אסרטיבי לטיפוס אגרסיבי הממוקד כל כולו בעצמו ואינו מתחשב ברצונות, בצרכים או בזכויות של הזולת.

רצף ההתנהגויות הזה מבליט את חשיבותה של התנהגות אסרטיבית למערכות יחסים בין-אישיות, באופן כללי, ולחיי נישואים בפרט. הניסיון לכוון מערכת יחסים שוויונית מגביר את הצורך בתקשורת אסרטיבית, מכיוון שהוא מחייב משא ומתן תמידי על חלוקת תפקידים. הולונדסוורת' (Hollondsworth, 1976) טוען כי אנשים אסרטיביים אינם נוקטים בדפוסי שכנוע כוחניים גם כאשר הם רוצים להשפיע על הזולת, אלא משיגים את מבוקשם בדרך של פתרון בעיות. כדי להגיע לשוויון בחלוקת תפקידים בני הזוג חייבים להגדיר מחדש את תפקידי המגדר שלהם בשונה מהערכים החברתיים המקובלים. ניהול משא ומתן על חלוקה מחדש של התפקידים עלולה לעורר קונפליקטים בין בני הזוג ולהיתפס על ידם כאי-כיבוד של זכויותיהם הבסיסיות. לפיכך נראה כי התנהגות אסרטיבית עשויה לסייע להם לממש את חלוקת התפקידים שהם מעדיפים מתוך התחשבות הדדית זה בצרכיו של זה.

ג'קובסון (Jacobson, 1982) מצא במחקרו כי מיומנויות של תקשורת אסרטיבית קשורות באופן חיובי לאיכות גבוהה יותר של חיי נישואים. מחקרים אחרים מצאו קשר בין יכולתם של בני זוג לבטא רגשות שלייליים לבין יכולתן של נשים לזווג קונפליקט מבלי לסגת ממנו (O'Leary & Curley, 1986; Rosenbaum & O'Leary, 1981). ליכולתן של נשים לבטא קונפליקטים יש השפעה רבה הן על החלוקה מחדש של התפקידים והן על איכות הנישואים, המושפעת באופן חיובי מיכולתם של בני זוג להתמודד עם קונפליקט רגשי באופן פתוח וישיר.

חלוקת תפקידים שוויונית יותר מחייבת את בני הזוג לבחון מחדש את מערכת

הערכים שלהם במובחן מהנורמות ומהערכים החברתיים המקובלים. תהליך זה אינו קל, ובנדורה (Bandura, 1978), המתייחס ליכולתם של אנשים להתמודד עם שינוי, טוען כי לאנשים אסרטיביים יש כישורים חברתיים המאפשרים להם להתמודד ביעילות רבה יותר עם שינויים ועם משברי חיים, משום שמיומנויות אסרטיביות מחייבות את האדם לסגל לעצמו דפוסי חשיבה והתנהגות (כולל תקשורת) גמישים המפחיתים, במידה ניכרת, את הלחץ שגורם השינוי. לפיכך ייתכן שאסרטיביות תשפיע באופן חיובי על הנישואים המודרניים, בעיקר לנוכח האתגרים הרבים שחיי נישואים אלו מציבים בפני בני זוג.

למרות חשיבותה של ההתנהגות האסרטיבית, נראה, כי את הדינמיקה שבין יחסי נישואים ואסרטיביות יש לבחון על רקע הציפיות החברתיות מהתנהגותן של נשים. התנהגות נשית מאופיינת, לעתים קרובות, בפסיביות ובכניעות (Bem, 1974); כי האסרטיביות מקושרת, במרבית המקרים, עם גבריות ונתפסת מנוגדת להתנהגות נשית. לא מן הנמנע כי ערכים חברתיים אלו מקשים על נשים להתנהג באופן אסרטיבי. על אף הפופולריות של האסרטיביות, ישנן בתודעה המקצועית כמה הסתייגויות בשל התפיסה שהיא מחזקת את האדם להתמקד בעצמו, באינדיבידואליזם שלו ובשאיפתו למימוש עצמי על חשבון התמקדות בקשרים בין-אישיים ו/או בזולת. תפיסה כזו יכולה לפעול נגד נשים, משום שדרישותיהן לשינוי ורצונן לאמץ דפוסי התנהגות אסרטיביים עלולים להיתפס כסותרים את מסירותן לחיי הנישואים ולמשפחה. אם כן, התנהגות אסרטיבית של בני זוג עלולה להחריף את הקונפליקט ביניהם, וכפועל יוצא מכך להפחית את שביעות הרצון שלהם מחייהם המשותפים. לפיכך חשוב לבדוק באופן אמפירי את ההשפעות שיש להתנהגות אסרטיבית על חיי הנישואים ועל אופן הגדרת המושגים – הוגנות, שוויון ואיכות חיי נישואים – על ידי בני הזוג.

המחקר עוסק בשתי שאלות חשובות: האם יש הבדל בין מידת האסרטיביות של גברים ונשים? וכיצד משפיעים ההבדלים האלה על דפוסי חלוקת התפקידים בין בני הזוג?

שיטת המחקר

אוכלוסיית המחקר

במחקר השתתפו 92 זוגות נשואים (184 נבדקים), הורים לילדים אשר לפחות אחד מהם מתחת לגיל 6. רוב המשתתפים (88%) הם ילידי הארץ. באשר למשתני הרקע

אסרטיביות כמשאב אישי בדרך למימוש נישואים שרוויניים והוגנים: השוואה בין נשים לגברים

המשפחתיים (מספר שנות נישואים, מספר ילדים ומצב כלכלי), הזוגות היו נשואים בין שנה ל-23 שנים ($M=9.62$; $SD=4.95$); ל-26.1% מהם היה ילד אחד בלבד, ל-29.3% שני ילדים, ל-30.4% שלושה ילדים ול-14.1% ארבעה ילדים או יותר; 17.4% מהזוגות הרוויחו (במשותף) פחות מ-4,000 ש"ח נטו לחודש, 34.8% הרוויחו 4,000–8,000 ש"ח לחודש, 22.8% הרוויחו 8,000–10,000 ש"ח ו-25% הרוויחו מעל 10,000 ש"ח.

באשר למשתני הרקע האישיים, גיל הנשים ($M=34.06$; $SD=5.07$) היה נמוך מגיל הגברים ($M=36.03$; $SD=5.77$); השכלת הנשים הייתה גבוהה מזו של הגברים ($\chi^2=44.84$, $p<.05$); הגברים עבדו מספר שעות רב יותר מחוץ לבית ($\chi^2=9.17$, $p<.05$); כ-43% מהנשים עבדו במשרה חלקית או מהבית בהשוואה ל-15% מהגברים. לעומת זאת, 46.7% מהגברים עבדו יותר מ-45 שעות שבועיות, לעומת 5.4% בלבד מהנשים; באשר למידת הדתיות, 42.4% מהגברים ו-51.1% מהנשים דיווחו שהם דתיים לעומת 57.6% מהגברים ו-49.9% מהנשים דיווחו שהם חילונים.

כלי המחקר

1. השאלון של גמבריל (Gambrill, 1977) שנועד לאבחן אסרטיביות תכונתית באמצעות שני ממדים: האחד, דרגת אי-הנוחות שהנבדק חש במצבים שונים המתוארים בשאלון. האחר, הסיכוי כי הנבדק אכן ינהג כפי שמתואר בשאלון. במחקרים אחרים השתמשו בציון נוסף המתאר את הציון הכללי של אסרטיביות תכונתית (הפער בין אי-הנוחות לסיכוי לביצוע). במחקר הנוכחי נעשה שימוש בשני הציונים הראשונים בלבד.

הנבדקים התבקשו לדרג את מידת אי-הנוחות שהם חשים כשעליהם לבצע מטלה מסוימת ואת הסיכוי כי ינהגו בצורה המסוימת המוצגת (לדוגמה, לסרב לחבר המבקש לשאול את מכוניתך). סולם התשובות נע בין 1–5. בצד הימני של השאלון על הנבדק לדרג את מידת אי-הנוחות שהוא חש ביחס להתנהגות מסוימת (1 = לא קיימת אי-נוחות; 5 = קיימת אי-נוחות במידה מרובה). בצד השמאלי של השאלון על הנבדק להתייחס לסיכוי כי ינהג בצורה המסוימת המוצגת בפניו (1 = אני תמיד נוהג כך; 5 = לעולם איני נוהג כך).

על פי מבחנים מוקדמים שנערכו בארץ בקרב כשבעים איש, המהימנות על פי אלפא של קרונבך היא 0.91. בעבור הממד של מידת אי-הנוחות ו-0.89. בעבור הממד של הסיכוי לביצוע ההתנהגות.

2. שאלון חלוקת תפקידים איסטרומנטליים ואקספרסיביים של שפירא-ברמן (2000) שנועד לבדוק שוויון בנישואים. בשאלון 30 היגדים המחולקים לחמישה תחומי

חיים שונים. כל אחד מחמשת התחומים מורכב מכמה היגדים המהווים 'פקטור':

1. עבודה. לדוגמה: "מי מפרנס את המשפחה?"
2. אחזקת הבית. לדוגמה: "מי מנהל?", "מי מבשל?", "מי משלם חשבונות?" וכדומה.
3. טיפול בילדים. לדוגמה: "מי משחק עם הילדים בשבת?", "מי לוקח את הילדים לרופא?", "מי מסייע את הילדים לחוגים?" וכדומה.
4. תפקוד רגשי. לדוגמה: "מי יוזם מריבות?", "מי מבטא רוח וחיבה?" וכדומה.
5. תפקוד חברתי. לדוגמה: "מי מזמין חברים לביקור?", "מי מבקש יותר זמן לעצמו?" וכדומה.

הנבדקים התבקשו לדרג את השתתפותם במטלות השונות על סולם הנע בין 1-5 (1) – הבעל תמיד עושה; 3 – הבעל והאישה עושים במידה שווה; 5 – האישה תמיד עושה). המהימנות חושבה בנפרד בעבור כל תחום, ואלה היו תוצאות המבחן (אלפא של קרונברך): עבודה (.78), אחזקת הבית (.70), טיפול בילדים (.76), תפקוד רגשי (.64) ותפקוד חברתי (.73).

3. שאלון להערכת ההוגנות בפועל של שפירא-ברמן (2000) שנועד לבדוק את רמת ההוגנות במערכת היחסים. בשאלון שבעה היגדים המתבססים על תאוריית ההוגנות ומשקפים כיצד הנבדקים מעריכים את הפרופורציה שבין רמת ההשקעה לרמת התגמול שלהם ושל בני זוגם. לדוגמה: "אני משקיע בחיי הנישואים שלי יותר משמשקיע בהם בן/ת זוגי" או "אני ובן/ת הזוג שלי משקיעים במערכת היחסים באופן הדדי ושווה". הנבדקים התבקשו לדרג את מידת הסכמתם עם ההיגדים השונים על סולם הנע בין 1-5 (1 – נכון תמיד; 5 – כלל לא נכון). המהימנות נבדקה באמצעות מבחן קרונברך ונמצאה כ-75.

הליך המחקר

אוכלוסיית המחקר נדגמה בשני אזורים שונים בגוש דן המייצגים חתכים סוציו-אקונומיים שונים. שכונות כדרום תל אביב ויפו ייצגו חתך סוציו-אקונומי נמוך, ושכונות ברמת השרון, רעננה, הוד השרון וכפר סבא ייצגו חתך סוציו-אקונומי בינוני-גבוה. בכל אזור נדגמו באופן אקראי שלושה גני ילדים (מרשת החינוך הרגיל). בששת גני הילדים היו יחד כ-180 ילדים. בבדיקה ראשונית עלה כי עשרים משפחות אינן עונות על הקריטריון המרכזי של המחקר, בהיותן משפחות חד-הוריות. לאתר סינון ראשוני זה התאימו למחקר 160 משפחות. בשעות אחר-הצהריים, בעת שההורים הגיעו לקחת את ילדיהם מהגן (בדרך כלל האימהות), הוצג להם המחקר, והתבקשה הסכמתם להשתתף בו. ההורים קיבלו מעטפה עם שני שאלונים, בעבור האישה ובעבור הבעל. הוסבר להורים כי עליהם למלא את השאלונים בנפרד, מבלי להיוועץ

אסרטיביות כמשאב אישי בדרך למימוש נישואים שוויוניים והוגנים: השוואה בין נשים לגברים

זה בזה, ולהחזיר את המעטפה לתיבה מיוחדת שהועמדה לצורך כך בגן הילדים. התקבלו בחזרה 92 מעטפות, כלומר, 184 שאלונים. לפיכך אחוז ההיענות עמד על 52%.

ממצאים

הבדלי מגדר

כאמור, משתנה האסרטיביות מורכב משני ממדים שונים: תחושת אי-הנוחות במצבים שונים והסיכוי לבצע את ההתנהגות המוצגת. כדי לבדוק את ההבדלים בין גברים לנשים נעשה ניתוח MANOVA ונמצא כי אין הבדלי מגדר מובהקים ($F(2,88) = 1.46; p > .05$) ביחס לשני הממדים. פירוש הדבר, כי אין הבדל מובהק ברמת האסרטיביות של הנשים והגברים. הממצאים מוצגים בלוח 1.

לוח 1: ממדי האסרטיביות – השוואה בין גברים לנשים
(ממוצעים וסטיות תקן)

נשים			גברים			ממדי האסרטיביות
טווח	SD	M	טווח	SD	M	
200–45	23.77	88.80	136–42	22.98	86.08	מידת הנוחות
183–84	21.35	136.64	184–85	21.50	135.49	הסיכוי לביצוע

כדי לבחון את דיווחי הנשים והגברים על חלוקת התפקידים ועל רמת ההוגנות ביחסי הנישואין נערכו מבחני חי בריבוע. הממצאים מוצגים בלוח 2. מהלוח עולה כי הבדלי מגדר מובהקים נמצאו בהערכות על מידת השתתפותם של בני הזוג בכל התחומים, מלבד תחום העבודה. לא נמצאו הבדלים מובהקים בהערכות על מידת ההוגנות של היחסים. הממצאים מלמדים כי הנשים ובעליהן מסכימים כי תפקידי הנשים בתחומי הבית והמשפחה רבים מאלו של הגברים, וכי נשים מעריכות את חלקן בכל תחומי החיים, מלבד תחום העבודה, כגדול יותר מכפי שמעריכים אותו בני זוגן. התחום היחיד שבו הגברים עושים יותר מנשותיהם הוא תחום העבודה, אם כי לא נמצאו הבדלים מובהקים. בהערכת רמת ההוגנות ביחסים, ניתן לומר, כי הן הבעלים והן הנשים מעריכים שחיי הנישואים שלהם הוגנים, יחסית (4.0 ו-3.1 מתוך 5 נקודות אפשריות, בהתאמה). כאמור, בתחום זה לא נמצאו הבדלים מובהקים בין הערכות הנשים להערכות הבעלים.

לוח 2: שוויון בנישואים – השוואה בין גברים לנשים
(ממוצעים וסטיות תקן)

F	נשים		גברים		
	SD	M	SD	M	
					חלוקת תפקידים
1.86	.79	2.43	.73	2.49	קריירה
3.83*	.61	3.78	.64	3.67	אחזקת הבית
7.22**	.53	3.71	.57	3.61	טיפול בילדים
5.02*	.41	3.71	.41	2.98	תפקוד רגשי
8.97**	.62	3.26	.59	3.12	תפקוד חברתי
.04	.64	3.10	.66	4.00	הוגנות

* $P < .05$ ** $P < .01$

הקשר בין אסרטיביות לשוויון בנישואים

כדי לבחון את הקשר בין שני ממדי האסרטיביות, תחושת אי-הנוחות במצבים שונים והסיכוי לבצע את ההתנהגות, לבין רמת ההגונות בפועל ולהערכות של חלוקת התפקידים בין בני הזוג נעשו כמה מבחנים סטטיסטיים. מבחני פירסון הצביעו על מתאם שלילי בין תחושת אי-הנוחות לבין רמת ההגונות ($r = -.25$; $p < .01$) ועל מתאם חיובי בין הסיכוי לביצוע לבין רמת ההגונות ($r = .18$; $p < .05$). פירוש הדבר, כי אסרטיביות גבוהה משפיעה באופן חיובי על הערכת רמת ההגונות ביחסים. ניתוח ANCOVA מצביעים על הבדלי מגדר מובהקים ($F(1,177) = 6.44$; $p < .001$). תוצאות מבחני פירסון באשר לכל קבוצה מראים שאצל הגברים נמצא מתאם שלילי בין אי-נוחות להגונות ($r = -.43$; $p < .001$), ואילו אצל הנשים לא נמצא מתאם מובהק ($r = -.08$; $p > .05$).

בבדיקת חלוקת התפקידים חושבו מתאמי פירסון לקשרים בין שני ממדי האסרטיביות ולכל אחד מממדי חלוקת התפקידים. בניתוחים אלו נמצא מתאם שלילי מובהק בין אי-נוחות לעבודה ($r = -.16$; $p < .05$), ומתאם חיובי בין אי-נוחות לתפקוד חברתי ($r = .17$; $p < .05$). על פי מתאמים אלו, ככל שתחושת אי-הנוחות גבוהה יותר (כלומר, רמת האסרטיביות נמוכה יותר), הן אצל הגברים והן אצל הנשים, חלוקת התפקידים בתחום העבודה נוטה לכיוון הגברים ובתחום החברתי לכיוון הנשים.

השוואה בין זוגות אסרטיביים לזוגות לא אסרטיביים

הזוגות סווגו לזוגות אסרטיביים ולזוגות לא אסרטיביים על פי שני ממדי

אסרטיביות כמשאב אישי בדרך למימוש נישואים שוויוניים והוגנים: השוואה בין נשים לגברים

האסרטיביות. כזוגות אסרטיביים הוגדרו זוגות ששני בני הזוג נמצאו בעלי רמת אסרטיביות גבוהה (67 זוגות), וכזוגות לא אסרטיביים הוגדרו זוגות ששני בני הזוג נמצאו בעלי רמת אסרטיביות נמוכה (56 זוגות). שאר הזוגות הוגדרו זוגות מעורבים. רמת ההוגנות של הזוגות האסרטיביים הייתה גבוהה משמעותית מזו של הזוגות הלא אסרטיביים ($M = 4.28$; $SD = .58$) לעומת ($M = 3.85$; $SD = .66$) בהתאמה). בניתוחי MANOVA נמצאו הבדלים בין שתי הקבוצות ($F(1,120) = 14.95$; $p < .001$). גם לחלוקת התפקידים נעשו ניתוחי MANOVA. בניתוחים אלו לא נמצא הבדל מובהק בין זוגות אסרטיביים לזוגות לא אסרטיביים ($F(5,117) = .97$; $p > .05$). עם זאת, בניתוחי שונות, שנעשו לכל מדד בנפרד, נמצא הבדל בחלוקת התפקידים בתחום החברתי ($F(1,121) = 3.83$; $p > .05$). כלומר, הגברים האסרטיביים לוקחים על עצמם יותר תפקידים חברתיים בהשוואה לגברים הלא אסרטיביים ($M = 3.2$; $SD = .50$) לעומת ($M = 3.33$; $SD = .70$) בהתאמה).

דיון

מחקר זה מחזק את הסברה כי בישראל, כמו בשאר ארצות העולם, נשים מבצעות מטלות ותפקידים רבים יותר בתחומי אחזקת הבית והטיפול בילדים וכן בתחומים החברתיים והרגשיים. רק בתחומי העבודה לא נמצאו הבדלים מובהקים בין תפקוד הנשים לבעלים.

כפי שעלה במחקרים קודמים, העובדה כי הנשים המודרניות עובדות מחוץ לבית וחולקות עם הבעלים את עול הפרנסה אינה מקנה להן פריבילגיות בתחום אחזקת הבית ומטלות ההורות (Blair & Lichter, 1991; Coltrane & Ishui-Kuntz, 1992; Harris & Firestone, 1998; Steil & Weltman, 1991). נראה כי הגברים מודרניים דיים כדי לחלוק עם נשותיהם את תפקידים המסורתיים כמפרנסים, אך אינם מודרניים דיים כדי לחלוק עמן את תפקידן המסורתי כעקרות בית (Hertz, 1993; Hiller & Philiber, 1993).

'המשמרת השנייה' של הנשים (Hoschild, 1989) שרירה וקיימת גם בשנות האלפיים. אסימטריות זו מעמידה סטנדרטים כפולים בכל הקשור לשוויון בנישואים, והנשים עובדות קשה יותר מבני זוגן. עובדה זו מחזקת את טענתן של מנגהאן ופרסל (Menaghan & Parcel, 1990) כי מוקד המאבק לשוויון זכויות צריך להיות עתה במערכות היחסים האינטימיות, כלומר, בנישואים.

לא נמצאו הבדלי מגדר מובהקים במשתנה ההתנהגות האסרטיבית, וכפי שצוין קודם לכן, ממצאי המחקרים הקודמים שעסקו באסרטיביות ומגדר אינם עקביים

(Butler, 1976; Hollondsworth, 1976; Jacobson, 1982; Linehan & Egan, 1979). הסבר אחד קשור להגדרה הרחבה של ההתנהגות האסרטיבית המאפשרת לנשים לקבל ציון גבוה בנושאים מסוימים ולגברים ציון גבוה בנושאים אחרים. התפלגות זו עלולה לטשטש הבדלי מגדר (Bogard, 1990; Butler, 1976; Muehlenhard, 1983). הסבר אחר קשור להגברת המודעות לצורך להכשיר ולהעצים נשים בכל הקשור למיומנויות אסרטיביות. יציאת הנשים לעבודה מחוץ לבית והשתתפותן בתכניות שנועדו לשפר את המיומנויות האישיות והחברתיות שלהן תרמו, מן הסתם, להגברת הדמיון בצורת ההתמודדות של נשים וגברים.

במחקר הנוכחי העריכו הזוגות שרמת ההוגנות ביחסיהם גבוהה, ולא נמצאו הבדלי מגדר מובהקים. ממצאים אלו תואמים את הממצאים של רצ'לין (Rachlin, 1987), אך סותרים את ממצאי המחקרים של רבין (Rabin, 1996) ושל רבין ושפירא-ברמן (Rabin & Shapira-Berman, 1998) שבהם נמצא כי נשים מדווחות על רמת הוגנות פחותה בהרבה מזו שמדווחים עליה הבעלים. ממצאי המחקר הנוכחי תואמים את הסבריה של תומפסון (Thompson, 1991) לתופעה. לטענתה, נשים משוות בין לבין נשים אחרות, ולפיכך הן אינן מגדירות את מצבן כלא הוגן. תומפסון (שם) טוענת כי אילו השוו הנשים את עצמן לגברים, הן היו מבחינות בחוסר ההוגנות שבמצבן ומגיבות אליו בהתאם. עם זאת, לא ברור מדוע במחקרים קודמים בארץ שהשתמשו באותם כלים נמצאו ממצאים כה שונים.

השערת המחקר על אודות קשר חיובי בין אסרטיביות להוגנות אוששה, אך ההשערה על אודות קשר בין אסרטיביות לחלוקת תפקידים שוויונית הופרכה כמעט לחלוטין. אם כן, נראה כי זוגות אסרטיביים מדווחים על רמת הוגנות גבוהה יותר, אך לא בהכרח על חלוקת תפקידים שוויונית יותר. המחקר הנוכחי תורם לחיזוק ההבנה כי המושגים הוגנות ושוויון על אף שהם קשורים זה בזה אינם זהים, ובני זוג תופסים אותם כאחרים. התנהגות אסרטיבית היא, כנראה, משאב חשוב להגברת תחושת ההוגנות הסובייקטיבית של בני הזוג, אך אין בה די לבסס חלוקת תפקידים שוויונית.

אלברטי ואמונס (Alberti & Emmons, 1978) הגדירו אסרטיביות כ"יכולת לבקש באופן חיובי דברים שהפרט רוצה או זקוק להם". האסרטיביות מאפשרת לבני זוג להתמודד עם קונפליקטים ללא מריבות. דפוסי התנהגות אלו מאפשרים, כנראה, לבני זוג להתמודד עם הקונפליקטים הכרוכים באורח החיים המודרני מבלי להופכם למחלוקת ובאופן המאפשר להם להמשיך ולהעריך את מערכת היחסים שלהם כהוגנת. התחום היחידי בחלוקת התפקידים המושפע מרמת האסרטיביות הוא התחום החברתי. גברים אסרטיביים ממלאים יותר מטלות חברתיות, והדבר עולה בקנה אחד עם אחד הרעיונות המרכזיים של אסרטיביות – היכולת להיות בקשר עם הזולת. לקשר שנמצא בין התנהגות אסרטיבית לתחושת ההוגנות של בני הזוג יש

אסרטיביות כמשאב אישי בדרך למימוש נישואים שוויוניים והוגנים: השוואה בין נשים לגברים

השלכות משמעותיות לפרקטיקה. חיזוק ופיתוח כישורים אסרטיביים, כולל חיזוק "תחושת הזכאות" של הפרט ומיומנויות ההתנהגות שלו, הם מרכיבים חשובים בתהליך של הגברת תחושת ההוגנות של שני בני הזוג. להוגנות ביחסים בין-אישיים בכלל, ובמערכות יחסים אינטימיות בפרט, ולקשר בין רמת הוגנות למיומנויות אסרטיביות יש חשיבות לתהליך הטיפולי שמטרתו לחזק את יציבות חיי הנישואים ולשפר את שביעות הרצון מהם.

כיוון שהנושאים של שוויון בין המינים משמשים, לעיתים קרובות, פתח לאי-הכנות ומתחים בחיי הנישואין, נראה כי עבודה טיפולית אינדיבידואלית וזוגית המתמקדת בשיפור מיומנויות של אסרטיביות עשויה לחזק דפוסי התנהגות שוויוניים ולשפר את תחושת ההוגנות ביחסים. להגברת התובנה של בני זוג, בנוגע להבדלי מגדר אפשריים בתחום ההתנהגות האסרטיביות, ולעבודה התנהגותית אשר מטרתה שיפור מיומנות זו, יש חשיבות רבה משום שבמקרים רבים נשים וגברים אינם מגיעים אל התהליך הטיפולי מנקודה שווה, מבחינת משאביהם האישיים, המשפחתיים ו/או החברתיים. אסרטיביות עשויה להיות אמצעי אחד בהתמודדות עם היעדר הסימטריות במשאבים. אין בממצאי המחקר הנוכחי כדי לבטל את חשיבותם של האמצעים האחרים בהתמודדות עם הפער המגדרי במשאבים, אך יש בהם כדי לחזק את הבנתנו כאנשי מקצוע ביחס לחשיבות של מאפיינים אישיים, דוגמת אסרטיביות, בניהול המשא ומתן על אופי הקשר הזוגי.

ההבנה של אנשי המקצוע כי חיזוק התנהגות אסרטיבית עשוי לסייע בגישור על ההבדלים בהגדרת ההוגנות ביחסים ובקידום מעשי של חלוקת תפקידים שוויונית יותר בין בני הזוג עשויה לעודד מטפלים ללמד את שני בני הזוג לנהל משא ומתן על הצורך שלהם בשינוי.

מקורות

- שפירא-ברמן, ע. (1996). שוויון בנישואין, הגדרתו והקשר בינו לבין אושר בנישואין. חיבור לשם קבלת תואר מוסמך בעבודה סוציאלית, אוניברסיטת תל אביב.
- שפירא-ברמן, ע. (2000). חיי נישואין בעידן של שינוי: הקשר בין אסרטיביות, עמדות, שוויון בפועל ואיכות חיי הנישואין. חיבור לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה, אוניברסיטת תל-אביב.
- Alberti, R.E., & Emmons, M.L. (1978). *Your perfect right* (3d ed.). San Luis Obispo, CA: Impact.
- Bandura, A. (1978). The self system in reciprocal determinism. *American Psychologist*, 3, 344-358.
- Barnett, R.C. (1994). Home-to-work spillover revisited: A study of full-time employed women in dual-career couples. *Journal of Marriage and the Family*, 56, 647-656.

- Barnett, R.C., & Baruch, G.K. (1987). Determinants of fathers' participation in family work. *Journal of Marriage and the Family*, 49, 29–40.
- Beckman, L.J., & Houser, B.B. (1979). The more you have, the more you do: The relationship between wife's employment, sex-role attitudes, and household behavior. *Psychology of Women Quarterly*, 4(2), 14–22.
- Bellack, A.S., Hersen, M., & Kazadin, A.E. (Eds.) (1985). *International handbook of behavior modification and therapy*. New York: Plenum.
- Bem, S. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42, 155–162.
- Blair, S.L., & Lichter, D.T. (1991). Measuring the division of household labor: Gender separation of housework among American couples. *Journal of Family Issues*, 12(1), 91–113.
- Bogard, M. (1990). Women treating men. *Family Therapy*, 3 (May-June), 54–58.
- Boszormenyi-Nagy, I., & Kirshner, B.R. (1986). *Between give and take: A clinical guide to contextual therapy*. New York: Brunner/Mazel.
- Bradwick, J.M., & Douvan, E. (1971). Ambivalence: The socialization of women. In V. Gornick & B.K. Moran (Eds.), *Women in sexist society: Studies in power and powerlessness*. New York: Mentor Books.
- Brehm, S.S. (1985). *Intimate Relationships*. New York: McGraw-Hill.
- Broverman, K., Vogel, S.R., Broverman, D.M., Clarkson, F.E., & Rosenkrantz, P.S. (1975). Sex-role stereotypes: A current appraisal. *Journal of Social Issues*, 28(2), 59–78.
- Butler, P.E. (1976). *Self-assertion for women*. San Francisco: Coafield Press.
- Coltrane, S., & Ishui-Kuntz, M. (1992). Mens' housework: A life course perspective. *Journal of Marriage and the Family*, 54(1), 43–57.
- Davidson, B., Balswick, J., & Halverson, C. (1983). Affective self-disclosure and marital adjustment: A test of equity theory. *Journal of Marriage and the Family*, 45, 93–113.
- Devault, M.L. (1990). Conflict over housework: A problem that (still) has no name. *Research in Social Movements, Conflict and Change*, 12, 189–202.
- Gambrill, E.D. (1977). *Behavior modification: Handbook of assessment, interventions and evaluation*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Gunter, B.G., & Gunter N.C. (1991). Inequities in household labor: Sex-role orientation and the need for cleanliness and responsibility as predictors. *Journal of Social Behavior and Personality*, 6(3), 559–572.
- Gunter, N.C., & Gunter, B.G. (1990). Domestic division of labor among working couples: does androgyny makes a difference? *Psychology of Women Quarterly*, 14, 355–370.
- Harris, R.J., & Firestone, J.M. (1998). Changes in predictors of gender role ideologies among women: A multivariate analysis. *Sex Roles*, 38(3/4), 239–252.
- Hertz, R. (1993). *More equal than others: Women and men in dual career marriages*. Berkeley: University of California Press.
- Hiller, D.V., & Philiber, W.W. (1993). The division of labor in contemporary marriages: Expectations, perceptions, and performance. *Social Problems*, 33, 191–201.
- Hochschild, A. (1989). *The second shift: Working parents and the revolution at home*. New York: Viking.

אסרטיביות כמשאב אישי בדרך למימוש נישואים שוויוניים והוגנים: השוואה בין נשים לגברים

- Hollandsworth, J.G. (1976). Differentiating assertion and aggression: Some behavioral guidelines. *Behavior Therapy, 8*, 347–352.
- Jacobson, N.S. (1982). Communication skills training for married couples. In J.P. Curran & P.M. Monti (Eds.), *Social skills training: A practical handbook for assessment and treatment*. New York: Guilford Press.
- Kazadin, A.E. (1984). *Behavior modification in applied settings*. Homewood, IL: Dorsey Press.
- Lin, S.L. (1997). Antecedents affecting marital quality of married women in Central Taiwan: The interpretation of sociological theory. *National Taiwan Journal of Sociology, 25*, 179–200.
- Linehan, M.M., & Egan, K.J. (1979). Assertion training for women. In A.S. Bellack & M. Hersen (Eds.), *Research and practice in social skills training*. New York: Plenum.
- McDermid, S.M., Huston, T.L., & McHale, S.M. (1990). Changes in marriage associated with the transition to parenthood: Individual differences as a function of sex-role attitudes and changes in the division of household labor. *Journal of Marriage and the Family, 52*, 475–486.
- Menghan, E.G., & Parcel, T.L. (1990). Parental employment and family life: Research in the 1980s. *Journal of Marriage and the Family, 60*(1), 23–40.
- Muehlenhard, C.C. (1983). Women's assertion and the feminine sex-role stereotype. In V. Franks & E. Tathlbum (Eds.), *The stereotyping of women*. New York: Springer.
- O'Leary, K.D., & Curley, A. (1986). Assertion and family violence: Correlates of spouse abuse. *Journal of Marital and Family Therapy, 12*, 281–290.
- Peterson, C.C. (1990). Husband's and wife's perceptions of marital fairness across the family life cycle. *International Journal of Aging and Human Development, 31*(3), 179–188.
- Pleck, J.H. (1997). Paternal involvement: Levels, sources and consequences. In M.E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* (3rd Edition) (pp. 43–55). New York: Lexington Books.
- Rabin, C. (1996). *Equal partners — good friends: Empowering couples through therapy*. New York: Routledge.
- Rabin, C., & Shapira-Berman, O. (1998). Egalitarianism and marital happiness: Israeli wives and husbands on a collision course? *American Journal of Family Therapy, 25*(4), 319–330.
- Rachlin, V.C. (1987). Fair versus equal role relations in dual-earner families: Implications for family interventions. *Family Relations, 36*(2), 187–192.
- Rosenbaum, A., & O'Leary, K.D. (1981). Marital violence characteristics of abusive couples. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 49*, 63–71.
- Shelton, B.A. (1990). The distribution of household tasks: Does wife's employment status makes a difference?. *Journal of Family Issues, 11*(2), 115–135.
- South, S.J., & Spitze, G.D. (1994). Housework in marital and non-marital households. *American Sociological Review, 59*, 327–347.
- Starrels, M. (1994). Husbands' involvement in female gender-typed household chores. *Sex Roles, 31*(7/8), 473–491.
- Steil, J.M., & Weltman, K. (1991). Marital inequality: The importance of resources,

עפרית שפירא-כרמן וקליר רבין

- personal attributes, and social norms on career valuing and the allocation of domestic responsibilities. *Sex Roles*, 24(3/4), 161–179.
- Thompson, L. (1991). Family work: Women's sense of fairness. *Journal of Family Issues*, 12(2), 181–196.
- Thompson, L., & Walker, A.J. (1989). Gender in families: Women and men in marriage, work, and parenthood. *Journal of Marriage and the Family*, 51, 845–871.
- Ward, R.A. (1993). Mental happiness and household equity in later life, *Journal of Marriage and the Family*, 55, 427–438.
- Zimmerman-Schnider, T., & Addison, C. (1997). Division of labor and child care among dual-career couples: A qualitative analysis. *Journal of Feminist Family Therapy*, 9(1), 47–72.